

การบริหารองค์การตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนา

ORGANIZATIONAL MANAGEMENT ACCORDING TO ETHICAL PRINCIPLES IN BUDDHISM

: พระครูศรีปริยัติวิธาน (แมน ทองวิจิตรต์)^{*}

สุชาติ คำทางชล^{**}

เสาวภาคย์ แหลมเพชร^{***}

บำรุง ตั้งสง่า^{****}

ปิยะชาติ ประทุมพร^{*****}

บทคัดย่อ

มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบด้วย กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่มีความเชื่อ แนวคิด อุดมคติ ศักดิ์ศรี และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มารวมกัน อยู่ภายในอาณาเขตเดียวกันจึงทำให้มีความ จำเป็นที่จะต้องหาการบริหารและการปกครอง ที่เหมาะสมมาใช้ในสังคม เพื่อให้สังคมนั้น ๆ ดำเนินไปได้ด้วยดี คือมีความสงบเรียบร้อย มีความยุติธรรม มีความสามัคคี ปฏิบัติตนเป็น พลเมืองที่ดีของสังคม จะต้องมีการนำหลักการ บริหารและการปกครองที่เหมาะสมมาใช้ ซึ่งหาก ไม่มี ก็อาจทำให้สังคมนั้นประสบกับความสับสน ยุ่งเหยิง เกิดความแตกแยก แย่งชิงผลประโยชน์ ตามมา อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังที่เห็นได้ในสังคม ต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้ การบริหารและการปกครองที่

เหมาะสม จึงเป็นที่ต้องการของทุก ๆ สังคม เพราะข้อนี้ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ ได้มาซึ่งการมีเสถียรภาพทางสังคมและการ นำสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ความผาสุก การบริหารและการปกครองของสังคมในอดีต มีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างใกล้ชิด มีการ พึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ศาสนาจึงเป็นที่มาของ อุดมการณ์รูปแบบเดียวเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ในการธำรงรักษาความชอบธรรมของการบริหาร และการปกครองและการยอมรับของประชาชน ที่มีต่อผู้ปกครองสังคมไทยได้รับอิทธิพลคำสอน ของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหารและการ ปกครอง โดยเฉพาะที่นำมาจากคัมภีร์เช่น หลัก สังคหวัตถุ 4, ทศพิธราชธรรม พละ 5 ของกษัตริย์

* อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

** นักวิชาการอิสระ

*** อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเกริก

**** นักวิชาการอิสระ

***** อาจารย์ประจำสถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก

เว้นจากอคติ 4 ซึ่งเป็นธรรมของพระราชชา ผู้นำ ผู้ปกครองโดยตรง ราชวสดีธรรม 49 ประการ ซึ่งเป็นธรรมของข้าราชการเมื่อมองในแง่รัฐศาสตร์ ก็คือหลักแห่งการบริหารและการปกครองกาย และใจ ซึ่งเมื่อนำปฏิบัติตามแล้วจะทำให้ชีวิต ดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและก่อให้เกิด ประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม

คำสำคัญ : การบริหาร, จริยศาสตร์, พุทธศาสนา

Abstract

Human in a society consists of different groups of people with different beliefs, habits, attitudes, and cultures, living together in the same territory. It is therefore necessary to find appropriate administration and governance in society. In order for the society to go well with peace, fairness, and harmony, there should be an implementation in the principle of appropriate administration and governance. If the principle of administration and governance are not implemented appropriately, there will be confusion, breaking up and disharmony among people in the society. Currently, proper administration and administration are needed by every society, because these are the important factor in achieving social stability and bringing society to prosperity, and well-being. In the past, the administration and governance of

the government are closely related with religion; they depend on each other. Religion is the source of a single ideology. It is an important tool in maintaining the righteousness of administration and governance, and the acceptance of the people towards the rulers. Thai society has been influenced by the teachings of Buddhism in terms of administration and administration. Especially those brought from the scriptures, such as the Songkahawatthu 4, Dhodsapitradham, phala (energies) 5, avoidance of prejudice 4, which are the principles for the rulers, the principle for the king 49, which are also considered as the ruling principle of government officials. In the view of political sciences, it is the principle for physical and mental control, which if implemented appropriately, can will lead the right way and bring benefits to the society.

Keywords: Administration, Ethics, Buddhism

บทนำ

การบริหารองค์กรสมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน เป็นความพยายามปรับแนวทางการบริหารจาก ยุคเก่าจากเดิมที่มุ่งเน้นที่การบริหารเพื่อให้ได้มา ซึ่งผลลัพธ์หรือเป้าหมายที่ผู้บริหารหรือตามที่ องค์กรต้องการ ใส่ใจดูแลเฉพาะเครื่องมือในการ

ทำงานมากกว่าที่จะดูแลเอาใจใส่ในทุนมนุษย์ ซึ่งเป็นทรัพยากรทางการบริหารที่ทำงานให้องค์กร ทุนมนุษย์เป็นทรัพยากรทางการบริหารอย่างหนึ่งที่มีคุณค่า มีความสามารถที่จะนำพาองค์กรสู่ความเจริญก้าวหน้าได้ การบริหารองค์กรตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาเป็นแนวคิดใหม่ที่ผู้บริหารในปัจจุบันได้มองเห็นปัญหาในการบริหารงานและหาแนวทางในการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จทั้งการบริหารตน บริหารคน บริหารงานในคราวเดียวกัน การให้ความสำคัญกับสมาชิกในองค์กรให้มีสภาพหรือบรรยากาศในการทำงานที่ดีเปรียบสมาชิกในองค์กรเสมือนญาติหรือครอบครัวภายในองค์กรเดียวกัน พร้อมทั้งจะปฏิบัติงานร่วมกันกับองค์กรอย่างมีความสุข ลดปัญหาการทำงานและความขัดแย้งภายในองค์กร การบริหารองค์กรตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาจึงถูกนำมาใช้ภายในองค์กรเพื่ออำนวยความสะดวกการทำงานของคนภายในองค์กรให้ประสบความสำเร็จในการทำงานให้ได้ผล คนมีความสุข อันส่งผลต่อภาพลักษณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร สามารถเป็นแบบอย่างองค์กรภาครัฐสมัยใหม่ที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมสำหรับการสงเคราะห์ที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารองค์กรให้เกิดองค์กรแห่งสันติสุข เป็นองค์กรแห่งอุดมคติที่ผู้บริหารและผู้ใต้บังคับบัญชาใช้บริหารงานอยู่ร่วมกันภายในองค์กรได้อย่างมีความสุข เกิดงานที่บรรลุผลคนปฏิบัติงานก็มีความสุขพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อองค์กร รวมถึงผู้ที่ได้รับประโยชน์จากผลของการบริหารงาน แต่ถ้าบริหารไม่ดีไม่มีคุณภาพหรือไม่มีหลักสังคหวัตถุ 4 ก็อาจกลายเป็นผู้ที่ไม่ชอบธรรมก็ได้

ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาองค์กรด้วย ดังนั้น การจะเป็นผู้นำที่ดีและได้รับการยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชานั้นจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมหรือหลักสังคหวัตถุ 4 ที่ดี เช่น ทาน คือ ให้เป็นไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละตามความสามารถ ตามศักยภาพ นั่นคือผู้บริหารควรมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนร่วมงาน ให้ความรัก เมตตา สร้างแรงจูงใจ ขวัญและกำลังใจให้กับบุคคลในองค์กร ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างในความเสียสละต่อส่วนรวม มุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ ประโยชน์ส่วนตนไม่คำนึงถึง ปิยวาจา คือ ผู้บริหารควรมีวาจาสุภาพพูดในเชิงสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ สร้างความสามัคคีให้เกิดความรักใคร่ เกื้อกูลกัน ในหมู่คณะ อตถจริยา คือ ผู้บริหารควรอย่างยิ่งที่ต้องทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมเสียสละเพื่อส่วนรวม สมานัตตตา คือ ทำตนให้เข้ากับผู้อื่นอย่างเสมอภาค กล่าวคือ ผู้บริหารควรปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ ผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมต่อทุกคนในเรื่องต่าง ๆ เช่น การพิจารณาความดี ความชอบ เป็นต้น ดังนั้น ผู้บริหารในทุกระดับจำเป็นจะต้องมีคุณธรรมประจำใจ หาก นำหลักคำสอนในทางพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานแล้ว มีความมั่นใจว่า จะเป็นที่รักใคร่ของคนในองค์กร และสามารถนำพาองค์กรไปสู่จุดหมายปลายทางตามเจตนารมณ์ตามวัตถุประสงค์ เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะได้อย่างแน่นอนหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ ที่ผู้บริหารจะต้องใช้ในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น บุคคลใดก็ตาม เมื่อสามารถประพฤติตามหรือดำรงอยู่ในหลักสังคหวัตถุ 4 เท่ากับว่าบุคคลนั้น เป็นผู้ควรแก่การกระทำหน้าที่

ในการบริหารองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทความชิ้นนี้จึงมุ่งที่จะวิเคราะห์ถึงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างสังคหวัตถุมาประยุกต์ใช้ในการบริหารเชิงจริยธรรมขององค์กรว่ามีแนวทางที่จะสามารถนำมาใช้ในการบริหารเชิงจริยธรรมให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรหน่วยงานได้อย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารองค์กร

การบริหารถือว่าเป็นกระบวนการทางการบริหารงานอย่างหนึ่งที่น่านโยบายขององค์กรมาสู่ภาคปฏิบัติให้เข้าถึงและเกิดประโยชน์ทุกภาคส่วน การที่จะนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้นั้นต้องอาศัยการบริหารเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงาน การบริหารที่ดีผู้บริหารต้องมีทักษะความสามารถให้การบริหาร มีวิสัยทัศน์ในการมองทิศทางหรือการขับเคลื่อนองค์กรว่าต้องการที่จะให้องค์กรดำเนินไปในทิศทางใด เนื่องจากการบริหารงานทุกครั้งจะมีปัญหาอุปสรรคระหว่างการทำงานทั้งคน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ ซึ่งผู้บริหารต้องเป็นผู้ใช้ศาสตร์และใช้ศิลป์โดยการแก้ไขปัญหา อุปสรรคเหล่านั้นให้การทำงานดำเนินต่อไปได้จนกระทั่งงานบรรลุเป้าหมาย

หน้าที่ (Function) ของผู้บริหาร มีอยู่ 5 ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า POSDC ดังนี้ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549, หน้า 4-5)

1. การวางแผน หมายถึง เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

2. การจัดองค์กร หมายถึง เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

3. งานบุคลากร หมายถึง เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

4. การอำนวยการ หมายถึง เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

5. การกำกับดูแล หมายถึง เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

ผู้บริหารที่รู้จักหน้าที่ในการทำงานของตนเองจะบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหน้าที่ในการบริหารงานของผู้บริหารแต่ละคนจะมีเทคนิคในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายแตกต่างกัน ทั้งขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารของแต่ละบุคคล องค์กรจะดำเนินการต่อไปให้บรรลุเป้าหมายไม่ได้หากปราศจากซึ่งผู้บริหารที่ทำหน้าที่ในการ วางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแล

แนวคิดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ในพุทธศาสนา สำหรับการบริหารองค์กร

การบริหารและการปกครองของสังคมในอดีตมีความสัมพันธ์กับศาสนาอย่างใกล้ชิด มีการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ศาสนาจึงเป็นที่มาของอุดมการณ์รูปแบบเดียวเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการธำรงรักษาความชอบธรรมของการบริหารและการปกครองและการยอมรับของ

ประชาชนที่มีต่อผู้ปกครองสังคมไทยได้รับอิทธิพล คำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบริหาร และการปกครอง โดยเฉพาะที่นำมาจากคัมภีร์ เช่น หลักสังคหวัตถุ 4, หลักแห่งความเอื้อเพื่อ หลักธรรมสำหรับการสงเคราะห์และการบริหาร การปกครองกายและใจ ซึ่งเมื่อนำมาปฏิบัติตามแล้ว จะทำให้ชีวิตดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม

1. หลักสังคหวัตถุ 4

1.1 ความหมายของหลักสังคหวัตถุ

คำว่า “สังคหวัตถุ” มาจากคำ 2 คำ คือ “สังคหะ + วัตถุ” คำว่า “สังคหะ” หมายถึง การได้, การถือเอา, การรับเอา, การชุมนุม, การ สะสม, การป้องกัน, การรักษา (เปลื้อง ณ นคร, 2544, หน้า 494) และคำว่า “วัตถุ” หมายถึง สิ่งของ, เนื่องจาก, ใจความ, ข้อความ (เปลื้อง ณ นคร, 2544, หน้า 449) รวมกันเป็น “สังคหวัตถุ” หมายถึง เครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ สังคหวัตถุแปลว่าธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจ บุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีหรือแปลว่า หลักการสงเคราะห์พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการ สงเคราะห์เป็น 4 อย่างดังปรากฏในพระไตรปิฎก สมัยที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสิงคาลกมาณ ว่า

การให้ 1 เจริญไพเราะ 1 การประพฤติ ให้เป็นประโยชน์ 1 ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรม ทั้งหลายในคนนั้น ๆ ตามควร 1 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว น้ำใจในโลกเหล่านี้แล เป็นเสมือนสลักรถอันแล่น ไปอยู่ ถ้าธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวเหล่านี้ไม่พึงมีไซ้ รมารดาและบิดาไม่พึงได้ความนับถือ หรือความ บูชาเพราะเหตุแห่งบุตร เพราะบัณฑิตทั้งหลาย พิจารณาเห็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวเหล่านี้

โดยชอบ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านี้จึงถือความ เป็นใหญ่ และเป็นผู้อันหมู่ชนสรรเสริญทั่วหน้า (ที.ปา. 11/205/146-147)

ทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรง สั่งสอนให้คนเราอยู่ด้วยกันอย่างมีมนุษยสัมพันธ์ ที่ดีต่อกัน โดยมีสิ่งที่เป็นลึ้มสลักใจของกันและกัน ซึ่งลึ้มสลักใจที่ว่านั้นคือ สังคหวัตถุธรรม 4 ประการ ตามความหมายซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ใน สังคหสูตร อังคุดตริณิกาย จตุกกนิบาต ว่า

ทาน 1 เปยยวัชชะ 1 อัตถจริยา 1 สมา- นัตตตา 1 ธรรม 4 ประการเหล่านี้แลเป็นเครื่อง สงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลาคุมรถที่แล่นไป อยู่ไว้ได้ ฉะนั้น ถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ไม่พึงมีไซ้ แม้มารดาบิดาที่ไม่ได้รับความนับถือ บูชาจากบุตรหนึ่ง สาเหตุที่บัณฑิตทั้งหลาย ถึงความเป็นใหญ่และเป็นที่น่าสรรเสริญ (อง. จตุกก. 21/32/151)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2546, หน้า 261) ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรม พุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์ว่า “สังคหวัตถุ” หมายถึง หลักธรรมเรื่องสงเคราะห์กัน, คุณ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้, หลักการ สงเคราะห์ คือช่วยเหลือกันยึดเหนี่ยวใจกันไว้ และเป็นเครื่องเกาะกุมประสานโลกคือสังคม แห่งหมู่สัตว์ไว้ดุจสลักเกาะยึดรถที่กำลังแล่นไป ให้คงเป็นรถและวิ่งแล่นไปได้ มี 4 อย่าง คือ

- 1) ทาน หมายถึง การให้ คือ เอื้อเพื่อเผื่อแผ่กัน
- 2) ปิยวาจา หมายถึง พูดจาน่ารัก น่านิยมนับถือ
- 3) อุตถจริยา หมายถึง บำเพ็ญประโยชน์ 4) สมา- นัตตตาทาหมายถึง ความมีตนเสมอ คือ ทำตัวให้ เข้ากันได้ เช่น ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน เป็นต้น

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

(2538, หน้า 112) ได้อธิบายความหมายคำว่า สังคหวัตถุ 4 คือธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ธรรมเครื่องประสานชุมชน เป็นหลักในการ สงเคราะห์ซึ่งกันและกันคือ 1) ทาน การให้ ได้แก่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สละแบ่งปันกัน ช่วยเหลือกัน ด้านสิ่งของตลอดจนการให้ความรู้และการแนะนำ สั่งสอน 2) ปิยวาจา วาจาไพเราะ ได้แก่ การพูด ถ้อยคำที่สุภาพอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิด ไมตรีและความรักใคร่นับถือ บอกกล่าวแนะนำกัน ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ 3) อตถจริยา การบำเพ็ญ ประโยชน์ ได้แก่ การชวนช่วยช่วยเหลือกัน ในสิ่ง ที่เป็นประโยชน์ 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ ได้แก่ เสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ร่วมงาน ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ตลอดจนการวางตน ให้เหมาะสมกับฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในทุกกรณี

จากความหมายดังกล่าวมานี้ สามารถสรุปได้ว่า สังคหวัตถุ หมายถึง หลักธรรมที่เป็น เครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และ ประสานชุมชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ ใช้เป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิตและต้องปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์ของผู้ปฏิบัติเองและผู้อื่น พนักงาน ในองค์กรต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความรู้ ความเข้าใจที่ดีต่อกัน ซึ่งส่งผลให้องค์กร รู้รัก สามัคคี เอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีการพูดจาที่ดี กระทำ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มีความอบอุ่น สงบสุข เป็นเหตุให้องค์กรมีความเข้มแข็ง อันจะเป็น ปัจจัยที่สำคัญที่จะให้สังคมโดยรวมมีความเข้มแข็ง ไปพร้อม

1.2 องค์ประกอบของหลักสังคหวัตถุ

หลักสังคหวัตถุนี้ เป็นธรรมที่

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ให้พุทธบริษัท ยึดปฏิบัติ เพื่อฝึกตนเองให้เป็นคนที่น่ารัก นำเข้าใกล้ เป็นพุทธวิธีในการครองใจคน มี 4 ประการ หรือ บางทีอาจเรียกว่า “ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ของผู้อื่นไว้ได้” และช่วยสร้างความสมัคสมาน สามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ มีองค์ประกอบ ดังนี้

1) ทาน คือ การให้, สิ่งที่ให้, ให้ของ ที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ดังพระพุทธพจน์ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงตรัสไว้ว่า “ททปิโยโหติ ภขนติ พหู แปลว่า ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก คนหมู่มากย่อมคบเขา” (อง.ปญจก. 22/34/43) คำที่พระพุทธองค์ ทรงตรัสไว้นั้น เป็นคำสอนที่ขรรวาสทั้งหลาย ควรที่จะนำมาประพฤติปฏิบัติ การให้ทานที่ต้อง มีผู้รับนั้น พระพุทธศาสนาเรียกว่า ทานที่มี ปฎิคาหก คือ ต้องมีผู้มารับทานมีผู้รับของถวาย ซึ่งแบ่งเป็น 2 ชนิด ได้แก่

(1) อามิสทาน หรือ ทานวัตถุ ได้แก่ การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ มีข้าว น้ำ ยารักษาโรค เป็นต้น และทรัพย์สินเงินทองภายนอก ทั้งเป็น สิ่งที่รักมาก เช่น อวัยวะเลือดเนื้อ แขน ขา ดวงตา และวัตถุที่หวงแหนที่สุด คือการสละชีวิต

(2) ธรรมทาน ได้แก่ การให้ธรรม เป็นทาน หมายถึงการให้ในส่วนตัวจิตใจ เช่น การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การให้อภัย รวมถึง การโฆษณาประชาสัมพันธ์ชัดเจน ในกิจกรรม การบุญการกุศล ก็จัดเข้าในธรรมทาน (อง.ทุก. 20/142/120)

นอกจากนั้นพระพุทธองค์ทรงสั่งสอน ให้ทำทานอย่างมีขอบเขตและมีเหตุผล ดังที่ตรัส ไว้ว่า ทรงสรรเสริญการเลือกแล้ว (พิจารณาแล้ว)

จึงให้ เช่น ทรงแสดงสมบัติของท่าน ไว้ 3 ประการ
ได้แก่

(1) **วัตถุสมบัติ** คือถึงพร้อมด้วย
วัตถุ หมายถึง มีวัตถุดี วัตถุเป็นของที่ควรให้
มีประโยชน์แก่ผู้รับตามสมควร วัตถุดีมิใช่หมายถึง
วัตถุที่ตีเลิศ ราคาแพง แต่หมายถึงวัตถุที่ไม่เสียหาย
ไม่เป็นของเหลือเดน หรือ เป็นของที่ได้มาโดยมิชอบ
เช่นได้จากการขโมยเข้ามา ได้จากการทุจริตต่าง ๆ
ตลอดจนเบียดเบียนชีวิตสัตว์ บุคคล หรือแม้แต่
เบียดเบียนทั้งตนและผู้รับ พระพุทธองค์ตรัส
สรรเสริญผู้ให้วัตถุที่ดีว่า “ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้
ของที่พอใจ ผู้ให้ของที่เลิศ ย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ให้
ของที่ดี ย่อมได้ของที่ดี และผู้ให้ของที่ประเสริฐ
ย่อมได้เข้าถึงสถานที่ประเสริฐ นรชนใดให้ของ
ที่เลิศ ให้ของที่ดีและให้ของที่ประเสริฐ นรชนนั้น
จะบังเกิด ฌ ที่ใด ๆ ย่อมมีอายุยืน มียศ ดังนี้”
(อง.ปญจก. 22/44/45)

(2) **ปฏิคาหกสมบัติ** คือ ถึงพร้อม
ด้วยปฏิคาหก มีผู้รับดี ได้แก่ ผู้รับเป็นผู้ควร เช่น
ผู้รับเป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นคนขอทานเป็นคน
ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ผู้ให้จึงให้เพราะความ
สงสารผู้รับเป็นคนไม่ดี แต่พร้อมที่จะกลับตัว
เปลี่ยนแปลงตัวไปในทางที่ดีเช่น การช่วยเหลือ
สงเคราะห์ผู้ติดยาสำนักถ้ากระบอกเป็นต้นผู้รับ
เป็นผู้มีคุณเช่นบิดามารดาครูบาอาจารย์ตลอดจน
ผู้มีมหากรุณาคุณ คือพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์
ทั้งหลายจึงให้เพราะบูชาคุณและผู้รับเป็นผู้ปฏิบัติ
ดี ปฏิบัติชอบ เช่น พระภิกษุสงฆ์ในการเลือกผู้รับ
ทาน (ปฏิคาหก) นั้นพระพุทธศาสนาได้กำหนด
ไว้ว่าหากเลือกให้ทานแก่ผู้มีศีลมากมีคุณมาก
ย่อมได้รับผลแห่งอานิสงส์มากกว่าให้ทานแก่ผู้
มีศีลน้อยหรือผู้ทุศีล ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทานนี้

ให้แล้วแก่ผู้มีศีลแลมีผลมากกว่าให้แล้วในผู้
ทุศีลหาไม่มีผลไม่” (ส.ส. 15/406/101-102)

(3) **เจตนาสมบัติ** คือถึงพร้อมด้วย
เจตนา กล่าวคือมีเจตนาดีต่อผู้รับหวังให้ผู้รับ
ได้ประโยชน์สุข และได้รับวัตถุสิ่งของที่ดีไม่เป็น
ของเสียของเนาหรือของเหลือเดนสิ่งสำคัญก็คือ
ต้องมีเจตนาที่ดีตั้งก่อนให้ ขณะให้ และหลังจาก
ให้แล้ว

(3.1) **ก่อนจะให้** ควรจะมีจิต
โสมนัสบริสุทธิ์ ร่าเริงเบิกบาน มีความยินดีที่จะ
ให้ทาน เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุข
เพราะทรัพย์สิ่งของของตน (ส.ส. 15/405/121)

(3.2) **ขณะกำลังให้** ก็ต้องทำ
ด้วยจิตใจบริสุทธิ์มีความยินดีและเบิกบานในทาน
ที่ตนกำลังให้ผู้อื่นและมีอาการของการให้ ดังปรากฏ
ในหมวด “สัปปริสทาน” ที่ว่า (1) ให้โดยเคารพ
(2) ให้โดยอ่อนน้อม (3) ให้ด้วยมือของตน (4) ให้
มิใช่ดั่งท้องขว้าง (บางแห่งเป็นให้ของบริสุทธิ์ หรือ
ให้ของไม่เป็นเดน) และ (5) ให้โดยเข้าใจถึงผล
ที่จะตามมา

(3.3) **หลังจากให้ทานแล้ว**
เมื่อหวนคิดถึงทานที่ตนได้กระทำไปแล้วครั้งใด ก็มี
จิตใจโสมนัสร่าเริงเบิกบาน มีความยินดีในทานนั้น ๆ

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตญาณ)
(2546, หน้า 262-263) กล่าวว่า “ทาน” เป็นธรรม
ที่พระองค์ทรงแสดงมากที่สุดอีกข้อหนึ่ง เนื่องจาก
เป็นการค่อย ๆ ชัดเกล้าจิตใจของผู้ฟังไปโดยลำดับ
ประโยชน์ของการให้ เพื่อขจัดความตระหนี่ ความ
เห็นแก่ตัวของบุคคลให้เจือจางลงไป บังเกิดมี
น้ำใจให้เผื่อแผ่ เอื้อเฟื้อต่อบุคคลอื่นจนถึงกับ
พร้อมที่จะเสียสละและบริจาคทาน จากนั้นก็จะ
แสดงศีล เพื่อให้บุคคลตระหนักรู้ที่จะควบคุมกาย

วาทะ ของตนให้ประพฤติปฏิบัติเรียบร้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองแก่บุคคลอื่น ไม่ทำตนให้เป็นพิษเป็นภัยต่อหมู่คณะที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ จนถึงพร้อมที่จะยอมรับนับถือบุคคลอื่น และทำตนให้เป็นประโยชน์ เป็นศักดิ์ศรีแก่หมู่คณะ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2538, หน้า 108) กล่าวว่า ธรรมทานเป็นเลิศ อามิสทานช่วยค้ำจุนชีวิตให้เรามีที่พึ่งอาศัย แต่ธรรมทานช่วยให้เรารู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป เมื่อให้อามิสทานพึงให้ธรรมทานด้วย ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน 2 อย่างนี้ ทาน 2 อย่างอะไรบ้าง คือ 1) อาทิสทาน (การให้สิ่งของ) 2) ธัมมทาน-การให้ธรรม- ทาน 2 อย่างนี้แลบรรดาทาน 2 อย่างนี้ ธัมมทานเป็นเลิศ (อง.ทุก. 20/142/120) อนึ่งปัจฉยทั้ง 4 ก็จัดในอามิสทานด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในมังคลัตถปิณีว่า “ปัจฉย 4 ชื่อว่าอามิสทานด้วยสามารถเป็นวัตถุอันบุคคลพึงให้ปัจฉยเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่า อามิส เพราะเป็นของพึงถูกต้องด้วยกิเลสมีตัณหาเป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง เจตนาเครื่องบริจาคปัจฉย 4 เหล่านี้ ชื่ออามิสทาน” (พระสิริมังคลาจารย์, 2537, หน้า 31)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2538, หน้า 186) ได้อธิบายถึงศัพท์ทานไว้ว่า คำว่า “ทาน” เป็นกิริยาศัพท์ แปลว่าให้ เป็นนามศัพท์ แปลว่า ของที่ให้ กิริยาที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา กล่าวโดยสามัญแห่งโวหารว่า ทานในทานนั้น มีพรรณนาไว้ว่า ทิยติ เอเตนาติ = ทาน พัสตุนั้น ๆ มีข้าวน้ำเป็นต้น อันบุคคลทั้งหลายยอมให้ด้วยธรรมชาตินี้เป็นเหตุ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาตินั้น จึงชื่อว่า ทาน ธรรมชาติเป็นเหตุให้ซึ่งวัตถุอันแห่งบุคคลผู้ให้บริจาคเจตนา

มีไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่า ทาน

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวว่าทานให้ปันสิ่งของเป็นตระกูลของพระพุทธศาสนาคือมิได้ให้เปล่าแต่กำกับตอนท้ายด้วยว่าให้ตามที่ถูกต้องเหมาะสมแก่กรณี ๆ ไปดังนั้นทานการแบ่งให้ ปันให้เฉลี่ยให้จึงไม่ใช่ให้จนเขาร่ำรวยหรือให้เขาจนหมดเนื้อหมดตัวแต่เป็นการแบ่งปันให้เพื่ออภัยยศไมตรี ผู้ให้จึงไม่จำเป็นต้องร่ำรวยหรือมีฐานะดีกว่าผู้รับเสมอไปเช่นเพื่อนให้เพื่อนยากหรือขอทานให้สิ่งใดแก่เศรษฐีก็ถือเป็นการให้ทั้งสิ้นเราต้องยอมรับว่าในสังคมต้องมีผู้ให้และผู้รับเสมอแม้ในสมัยพุทธกาลก็ยังคงมีการให้ มีการอนุเคราะห์สงเคราะห์เพราะสังคมในสมัยนั้นมีทาสมีวรรณะมีคนจนคนรวยมีความเหลื่อมล้ำในความเป็นอยู่และมีสมณะซึ่งเลี้ยงชีวิตด้วยภิกขาจารฉะนั้นการให้ทานจึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งของโบราณสมัยสำหรับแก้ความเหลื่อมล้ำต่ำสูงในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้อุปถัมภ์สมณะชีพราหมณ์ให้ดำเนินชีวิตอยู่ได้ (สมัคร บุราวาส, 2530, หน้า137)

โดยสรุป ทาน คือ การให้ทั้งสิ่งของ หรือ ไม่ใช่สิ่งของ ให้ในสิ่งที่ควรให้ ให้แก่คนที่ควรให้ ด้วยความจริงใจต่อผู้อื่น การหยิบบั้นแบ่งปันสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อเกื้อกูลกันและกัน ทั้งด้านการบริจาค การสละทั้งความคิดและความรู้ อันนำมาซึ่งความสุขแก่ผู้ปฏิบัติ ไม่เดือดร้อนภายหลัง ด้วยความจริงใจ ด้วยความเต็มใจ ด้วยความปรารถนาดี

2) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (เจราจาไพเราะ) คือ การใช้คำพูดเพื่อที่จะให้เป็นคนน่ารัก เพราะฉะนั้น จึงมีขอบเขตกว้างกว่าการพูดไพเราะอ่อนหวาน แต่อาจจะต้องมีความหมายอยู่ใน

ลักษณะต่อไปนี้คือ

(1) เป็นคำพูดสุภาพ ไม่หยาบคาย สบายหู ไม่เพ้อเจ้อ ฟังแล้วชื่นใจทุกครั้ง

(2) เป็นคำพูดที่กล่าวด้วยเมตตาจิต ซึ่งผู้ฟังสามารถรู้สึกได้ถึงคุณธรรมของผู้พูด

(3) เป็นคำพูดที่แสดงความจริงใจ และความปรารถนาดีอย่างแท้จริง

(4) เป็นคำจริง ไม่โกหก มีประโยชน์ และกล่าวให้ถูกกาลเทศะ

(5) เป็นคำพูดที่ทำให้ผู้ฟังเกิดกำลังใจ ในการทำความดีทุกรูปแบบ

(6) ไม่เป็นคำพูดส่อเสียด ที่ทำให้คนอื่นแตกแยกกัน

(7) ไม่เป็นคำพูดที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความ ท้อแท้ หมดกำลังใจที่จะทำความดี หมดกำลังใจ ที่จะต่อสู้ชีวิต หรือแม้การมีชีวิตอยู่ต่อไป

ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูกรจุนทะความสะอาดทางวาจามี 4 อย่าง อย่างใดเล่าดูกรจุนทะบุคคลบางคนในโลกนี้ละการ พูดเท็จเว้นจากการพูดเท็จอยู่ในสภาในบริษัท ในท่ามกลางญาติในท่ามกลางเสนาหรือใน ท่ามกลางราชสกุลถูกผู้อื่นนำไปเป็นพยานซักถาม ว่ามาเกิดบุรุษผู้เจริญท่านรู้สิ่งใดจึงพูดสิ่งนั้น บุรุษนั้นเมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้หรือเมื่อรู้ก็บอกว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็บอกว่าไม่เห็นหรือเมื่อเห็นก็บอกว่าเห็น ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้เพราะเหตุแห่งตนบ้างเพราะ เหตุแห่งผู้อื่นบ้างหรือเพราะเหตุเห็นแก่อำมิส เล็กน้อย 1 ละคำส่อเสียดเว้นคำส่อเสียดฟังข้างนี้ แล้วไม่ไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายคนหมู่นี้หรือ ฟังจากข้างโน้นไม่มาบอกข้างนี้เพื่อทำลายคนใน หมู่นี้สมานคนที่แตกร้างกันแล้วบ้างส่งเสริมคนที่ พร้อมเพรียงกันแล้วบ้างชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน

ยินดีคนผู้พร้อมเพรียงกันเพลิดเพลินในคนผู้ พร้อมเพรียงกล่าววาจาที่ทำให้คนพร้อมเพรียง กัน 1 ละคำหยาบเว้นจากคำหยาบกล่าววาจาที่ ไม่มีโทษเพราะหูชวนให้รักอัปใจเป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ 1 ละคำเพ้อเจ้อเว้นจาก คำเพ้อเจ้อพูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริงพูดอิงอรพูด อิงธรรมพูดอิงวินัยพูดแต่คำมีหลักฐานมีที่ อ้างอิงมีที่กำหนดประกอบด้วยประโยชน์โดยกาล อันควร 1 ดูกรจุนทะความสะอาดทางวาจามี 4 อย่าง อย่างนี้แล (อง.ทสก. 24/65/241)

ฉะนั้นการกล่าวคำด้วยเมตตาที่ทักทาย ปราศรัยแสดงน้ำใจไมตรีพาทีสุภาพกล่าวด้วย กรุณาเห็นใจปลอบใจแนะนำให้คำปรึกษาบอกทาง แก้ปัญหาและกล่าวด้วยมุทิตากล่าวให้กำลังใจ แสดงการส่งเสริมสนับสนุน นอกจากการกล่าว คำไพเราะแล้ว การวิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ก็ถือ เป็นการสงเคราะห์ด้วย ซึ่งก่อนที่จะวิจารณ์นั้น พระพุทธองค์ได้ทรงเตือนว่าถ้าเห็นว่าการวิจารณ์ นั้นมีประโยชน์ก็ต้องดูกาลเทศะก่อนดังพุทธ- คำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลายในประการหลังนั้นพึงรู้คำ ล้วงเกินต่อหน้าอันใดไม่จริงแท้ไม่ประกอบด้วย ประโยชน์ ก็พึงระวัง ไม่กล่าวคำล้วงเกินต่อหน้านั้น และรู้ว่าคำล้วงเกินต่อหน้าใคร จริงแท้และ ประกอบด้วยประโยชน์ในเรื่องนั้นพึงเป็นผู้รู้จักกาล เมื่อจักกล่าวคำล้วงเกินต่อหน้านั้น (ม.อ. 14/ 660/323)

โดยสรุป ปิยวาจา คือ คำพูดที่พูดออกไป แล้วผู้อื่นไม่โกรธ ผู้อื่นฟังแล้วเป็นมิตร ผู้อื่นฟัง แล้วรู้สึกดี พูดด้วยคำพูดที่ไพเราะ อ่อนหวาน เป็นคำพูดด้วยความปรารถนาดี โดยไม่ได้หวัง ผลตอบแทน การทักทายปราศรัยแสดงน้ำใจไมตรี

ด้วยคำสุภาพ ด้วยกรุณาเห็นใจปลอบใจแนะนำ ให้คำปรึกษาบอกทางแก้ปัญหา นอกจากนี้ ยังรวมถึงการวิจารณ์ที่เป็นประโยชน์ เมื่อได้ยิน ได้ฟังแล้วมีกำลังใจและเกิดความสบายใจ เพื่อ มิตรภาพต่อการเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

3) อุตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ ขวนขวาย เพื่อที่จะช่วยเหลือซึ่งกิจกรรม ตลอดจน สาธารณประโยชน์ และส่งเสริมในทางจริยธรรม เป็นแบบอย่าง ประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่น รวมถึงการถ่ายทอดความรู้เพื่อเป็น สาธารณประโยชน์ด้วยแรงกายแรงใจด้วยความ เมตตากรุณา เช่นช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานในคราว ที่มีกิจช่วยบอกกล่าววิชาความรู้ เป็นต้น

ธรรมะข้อนี้หมายถึงการปรับปรุงตัวเอง

2 ประเด็นคือ

- (1) การทำตนให้เป็นคนมีประโยชน์
- (2) จัดการทำสิ่งที่มีประโยชน์แก่กัน

ฉะนั้นการทำประโยชน์แก่เขาจึงควรที่ กระทำด้วยเมตตา คือแบ่งเบาภาระร่วมมือแสดง น้ำใจไมตรีกรุณาคือนำพาผู้อ่อนแอหรือตกอยู่ใน อันตรายให้หลุดรอดพ้นภัยและมฤตาคือให้กำลัง สนับสนุนร่วมมือแก่ผู้ทำความดีและกิจกรรมที่ เป็นประโยชน์

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้บุคคลดำเนิน ตามจรรยา ได้แก่ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2511, หน้า 26)

(1) อุตถจริยาประพฤตินี้ให้เป็นประโยชน์ แก่ตนสอนให้ทำบุญให้ทานรักษาศีลเจริญเมตตา ภาวนาซึ่งจะเป็นผลให้ได้รับความสุขความเย็นใจ

(2) ญาติอุตถจริยาประพฤตินี้ให้เป็น ประโยชน์แก่ญาติคือทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ ผู้อื่นช่วยเหลือสงเคราะห์คนอื่น

(3) โลกัตถจริยาประพฤตินี้ให้เป็น ประโยชน์แก่โลกอันได้แก่ การสร้างสรรค์ความ เจริญ หรือทำประโยชน์แก่ชนรุ่นหลังเป็นต้น

โดยสรุป อุตถจริยา คือ การช่วยเหลือ ประโยชน์ของผู้อื่นด้วยความเต็มใจ และไม่ผิด จริยธรรมและศีลธรรมหรือการช่วยผู้อื่นในกิจกรรม ที่ดำเนินอยู่โดยชวนขวายช่วยเหลือ ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อในกิจกรรมของสังคม ไม่นิ่ง ดูตาย ไม่ทอดทิ้ง ยามผู้อื่นมีทุกข์ เอาใจใส่ เห็นอก เห็นใจและพร้อมช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมใน กิจการต่าง ๆ ของกันและกัน โดยมุ่งหวังช่วยให้ ผู้อื่นสำเร็จกิจการ หรือกิจกรรมที่ดำเนินอยู่ เพื่อก่อให้เกิดความสันติสุข และความเจริญ ก้าวหน้าทั้งทางสังคมและบ้านเมือง

4) สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ คือ การวางตนให้เหมาะกับสถานภาพทำตนเสมอต้น เสมอปลายปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลายและ เสมอในสุขทุกข์ไม่ถือตัว ร่วมสุขร่วมทุกข์ทำให้ เข้ากันได้ โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขไม่ใช่อารมณ์ ตลอดจนถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์สิ่งแวดล้อมโดยแสดงตนน่าเชื่อถือใน โอกาสต่าง ๆ และเคารพต่อผู้อื่นไม่แสดงอาการ เย่อหยิ่งจองหองหรือดูหมิ่นไม่ถือตนว่าเป็นใหญ่ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

พระเทพโศภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2546, หน้า 112) กล่าวว่า สมานัตตตานี้คือ ความมีตนเสมอ ได้แก่ เสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคร่วมงาน ร่วมทุกข์ร่วมสุข ตลอดจนการวางตนให้เหมาะสมกับฐาน ภาวะ บุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้อง ตามธรรมในทุกกรณี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

(2538, หน้า 32) กล่าวว่า สมานัตตตา การเอาตัวเข้าสมาน เป็นปฏิบัติด้วความเสมอต้นเสมอปลาย ทำตนให้เข้ากับประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองได้ ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอในคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

พระนาวินถาวร (ฉุนแสนดี) (2550, หน้า 68-69) กล่าวว่า สมานัตตตานี้ คือ การวางตนเสมอต้นและเสมอปลาย หมายถึงการปฏิบัติตนอย่างคงเส้นคงวาต่อบุคคลที่แวดล้อมเรา เราเคยประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นในทางที่ดีและเหมาะสมอย่างไร ก็ยังคงปฏิบัติอย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าจะได้ดิบได้ดีมีโชควาสนาล้ำหน้าผู้อื่นก็ตาม พร้อมทั้งการประพฤติตนด้วยความอ่อนน้อม ไม่เย่อหยิ่งโอ้อวด ลบหลู่ดูหมิ่นคุณคน ตีตนเสมอท่าน ยกตัวเทียมท่าน

โดยสรุป สมานัตตตาคือ ความมีตนเสมอ ทำให้เข้ากันได้ การมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ จริ่งใจต่อกัน ให้ความเสมอภาค ร่วมทุกข์ร่วมสุขตลอดจนการวางตนให้เหมาะสมกับฐาน ภาวะบุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสังคหวัตถุ มีทั้งส่วนที่เป็นองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อย คือ ทานประกอบด้วย การให้, สิ่งที่ให้, ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา, สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ปิยวาจาประกอบด้วย การพูดด้วยวาจาเป็นที่รัก พูดจาน่ารัก น่านิยมนับถือ วาจาที่น่ารัก วาจาที่กล่าวด้วยจิตเมตตา คำที่พูดด้วยความรัก ความปรารถนาดี ต่อผู้อื่น อตถจริยา ประกอบด้วยการ

ประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ต่อผู้อื่น โดยไม่ผิดทาง จริยธรรม ศีลธรรม และ สมานัตตตา หมายถึง ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในคนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี เมื่อหมั่นฝึกคุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้ อย่างสม่ำเสมอ ก็จะเป็นผู้ที่มีเพื่อนรัก และประสบผลสำเร็จในชีวิตการทำงาน รวมถึงจิตใจผ่องใส มีคุณธรรมประจำใจ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

1.3 ความสำคัญของหลักสังคหวัตถุ

สังคหวัตถุมีความสำคัญสำหรับการที่จะดำเนินชีวิตของฆราวาส เป็นหลักคำสอนที่สร้างความสัมพันธ์อันดีงาม ความอบอุ่นเป็นสุขภายในกลุ่มชน หรือสังคมากรบข้าง สำหรับเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจซึ่งกันและกันนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ 4 ข้อ หมายความว่า คุณธรรม 4 ข้อนี้เป็นสิ่งจำเป็น ขาดไม่ได้ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจซึ่งกันและกันก็เสีย เหมือนลิ่มสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปได้ฉะนั้น

ลักษณะของพนักงานหรือฆราวาสก็เหมือนกัน คืออย่างน้อยจะต้องมีคุณสมบัติ 4 อย่าง เรียกว่า “สังคหวัตถุ 4” ซึ่งหลวงพ่อดัตตชีโว กล่าวว่า การทำให้คนอื่นรัก ทำอย่างไร ถ้าหาไม่เจอจริงๆ ไปถามหลวงปู่หลวงพ่อดัตตชีโวก็ได้ แล้วเราจะรู้ได้ว่าวิชาเจ้าเสน่ห์ ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ไว้ นั้น มีอยู่ 4 ข้อด้วยกัน คือ 1) หมั่นให้ทานคำว่า “ทาน” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการตักบาตรกับพระภิกษุสามเณร ทานในที่นี้

หมายถึง มีอะไรก็ปันกันกินปันกันใช้ รวมทั้งปันกันดังด้วย 2) ปิยวาจาเวลาพูดจាកับใครก็พูดด้วยถ้อยคำที่ไพเราะเพราะสิ่งที่จะทำให้กำลังใจคนได้ดีนั้น ไม่มีอะไรเกินคำพูดที่เพราะ ๆ ในทำนองเดียวกันสิ่งที่จะทอนกำลังใจคน ก็ไม่มีอะไรเกินคำพูดที่ระคายหูเช่นกัน 3) อัถถจริยาคือความรู้ความสามารถ ที่เรามีอยู่ ถ้าเอาไปช่วยใครได้ก็ช่วย ๆ กันไป อย่าไปหวงเลย 4) สมานัตตตา คือไม่ว่าคบกับใครก็มีแต่ความจริงใจให้เขา ไม่แทงใครข้างหลัง ไม่ว่าร้ายใครลับหลังมีแต่ความจริงใจมีแต่ความปลอดภัยให้เขาเสมอทั้ง 4 ประการนี้แหละจะเป็นที่มาแห่งเสน่ห์ของเรา พูดง่าย ๆ โปรยเสน่ห์ด้วยการให้ทั้งสิ่งของ ทั้งคำพูด ทั้งกำลังอกกำลังใจ ทั้งความปลอดภัยแก่เขาทำอย่างนี้แล้วใครยังไม่รัก ก็ให้รู้ไป (หลวงพ่อดัตตชีโว, 2550 : 35-36)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า หลักสังคหวัตถุ มีความสำคัญต่อการที่จะดำเนินชีวิตประจำวันของคุณที่สัดเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจซึ่งกันและกัน เพื่อผูกมิตรไมตรี เพราะมนุษย์ไม่สามารถอยู่เพียงคนเดียวได้ จึงต้องอยู่กันเป็นกลุ่ม

1.4 ประโยชน์ของหลักสังคหวัตถุ

หลักสังคหวัตถุนี้ เมื่อปฏิบัติตามแล้ว ย่อมส่งผลหรือให้ประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ ดังนี้

1) เมื่อปฏิบัติตามหลักทานทำให้ขจัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวของบุคคลให้เจือจางลงไป บังเกิดมีน้ำใจให้อื้อเพื่อแผ้วแผ่ต่อบุคคลอื่นจนถึงกับพร้อมที่จะเสียสละและบริจาคทาน ช่วยเหลือผู้อื่น

2) เมื่อปฏิบัติตามหลักปิยวาจาจะทำให้อยู่ร่วมกันกับคนอื่นในสังคมอย่างมี

ความสุขไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน เพราะคำพูด และรู้จักหลีกเลี่ยงคำพูดที่ไม่ดี เพราะรู้จักใช้สติพูด

3) เมื่อปฏิบัติตามหลักอัถถจริยาทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าประโยชน์ต่อสังคม เพื่อมนุษย์เกิดการปรับปรุง และพัฒนาทำให้กิจการงานเสร็จเร็วขึ้น ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบกัน

4) เมื่อปฏิบัติตามหลักสมานัตตตาจะทำให้เกิดความไว้วางใจต่อกัน มีความสามัคคีกัน ไม่ชิงดีชิงเด่นกัน อยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ สังคมจะมีความสุข

ดังนั้นสรุปได้ว่า เมื่อปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุธรรมทั้ง 4 ประการนี้แล้ว ย่อมจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติทั้งด้านร่างกายและด้านจิตใจโดยเฉพาะด้านจิตใจนั้นถือว่าสำคัญที่สุด เพราะจิตใจย่อมเป็นใหญ่ในทุกสิ่ง ถ้ารู้แบ่งปันให้ผู้อื่น ย่อมให้ประโยชน์แก่ตนเองในด้านมิตรภาพเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจซึ่งกันและกัน เพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข

การบริหารองค์กรตามหลักจริยศาสตร์ โดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุ 4 ในพุทธศาสนา ในปัจจุบันได้รับการยอมรับจากนักวิชาการมากยิ่งขึ้น แม้กระทั่งองค์กรเอกชนยังมีการนำแนวคิดการบริหารเชิงพุทธมาใช้ในการบริหารองค์กร แม้กระทั่งองค์กรภาครัฐของประเทศไทยที่ปัจจุบันนี้ นำเอาหลักธรรมาภิบาลของธนาคารโลกมาใช้ยังมีหลักคุณธรรม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักจริยธรรมมาใช้ในการบริหารงานองค์กรด้วย แสดงให้เห็นว่าการบริหารองค์กรตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนามีความสำคัญสำหรับการบริหารองค์กรเพียงใด เนื่องจากหลักธรรมมีความยึดหยุ่น ปรับเข้ากับ

สภาพบรรยากาศในการบริหารองค์กรได้อย่างสมดุล ทั้งผู้บริหาร ผู้ประสานงาน สามารถประนีประนอม ลดความขัดแย้งในการทำงาน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารเชิงพุทธมีหลากหลายหมวดธรรม ซึ่งมีความเหมาะสมกับบริบททางการบริหารที่แตกต่างกัน ในบทความนี้จะวิเคราะห์เฉพาะหลักสังคหวัตถุธรรม ที่จะนำมาใช้ในการบริหารองค์กรตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนา ดังนี้

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การบริหารองค์กรตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาเป็นแนวคิดใหม่ที่ผู้บริหารในปัจจุบันได้มองเห็นปัญหาในการบริหารงานและหาแนวทางในการบริหารงานให้ประสบความสำเร็จทั้งการบริหารตน บริหารคน บริหารงานในคราวเดียวกัน การให้ความสำคัญกับสมาชิกในองค์กรให้มีสภาพหรือบรรยากาศในการทำงานที่ดีเปรียบสมาชิกในองค์กรเสมือนญาติหรือครอบครัวภายในองค์กรเดียวกัน พร้อมทั้งจะปฏิบัติงานร่วมกันกับองค์กรอย่างมีความสุข ลดปัญหาการทำงานและความขัดแย้งภายในองค์กร การบริหารตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาจึงถูกนำมาใช้ภายในองค์กร เพื่ออนุเคราะห์การทำงานของคนภายในองค์กร ให้ประสบความสำเร็จในการทำงานให้ได้ผล คนมีความสุข อันส่งผลต่อภาพลักษณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร สามารถเป็นแบบอย่างองค์กรสมัยใหม่ที่ควรนำมาเป็นแบบอย่าง หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมสำหรับการสงเคราะห์ที่สามารถ

นำมาใช้ในการบริหารองค์กรให้เกิดองค์กรแห่งสันติสุข เป็นองค์กรแห่งอุดมคติที่ผู้บริหารและผู้ใต้บังคับบัญชาใช้บริหารงานอยู่ร่วมกันภายในองค์กรได้อย่างมีความสุข เกิดงานที่บรรลุผล คนปฏิบัติงานก็มีความสุขพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อองค์กร สำหรับผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ สามารถมองสถานการณ์ที่มีความเปลี่ยนแปลงของโลกการบริหารแบบโลภภาวิวัฒน์ได้ทำให้การบริหารองค์กรเรียบง่ายซึ่งเป็นประโยชน์และผลดี สามารถครองใจคนให้สามารถให้คนทำงานให้ผู้บริหารอย่างเต็มกำลังความสามารถโดยปราศจากแรงกดดันภายในจิตใจของบุคลากรนั้น คือผู้บริหารองค์กรตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาซึ่งมีลักษณะโดดเด่น และแตกต่างไปจากการบริหารในลักษณะอื่น ๆ ดังที่นักวิชาการกล่าวว่า ผู้บริหารที่ดีควรที่จะนั่งอยู่ในใจคนมากกว่าที่จะนั่งอยู่บนหัวคน ซึ่งลักษณะของผู้บริหารเช่นนี้จึงเป็นผู้บริหารที่มีจริยธรรมทางการบริหารคือมุ่งบริหารงานให้ตรงกับความถนัดหรือความสามารถของตนเอง ภายใต้สภาพจิตใจของบุคลากรซึ่งเป็นผู้ดำเนินงานซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนการทำงานให้องค์กร บุคคลเหล่านี้จึงควรได้รับการดูแลเอาใจใส่ทั้งด้านร่างกายและทางด้านจิตใจไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการดูแลทางด้านกายภาพหากองค์กรมีการบริหารองค์กรตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาแล้ว บุคลากรภายในองค์กรก็จะปฏิบัติงานอย่างมีความสุข สร้างศรัทธาความไว้วางใจจากบุคลากรภายในองค์กร ผลของการบริหารงานในองค์กรจึงเป็นกำไรเป็นสิ่งอภิมหาขององค์กรที่ทำให้งานบรรลุผลคนในองค์กรมีความสุข

บรรณานุกรม

- นาวินถาวร (ฉุนแสนดี), พระ. (2550). “รัฐศาสตร์แนวพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณี สังคหวัตถุ 4 กับนักรบปกครองการ”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.**
- เปลื้อง ณ นคร. (2544). **พจนานุกรมภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2538). **ประมวลการสอนภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **ธรรมนุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2546). **ธรรมปริทรรศน์ 2**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระสิริมงคลอาจารย์. (2537). **มังคัลลทีปนี แปล เล่ม 3**. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. เล่ม 14, 15, 20, 21, 22, 24. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2511). **พุทธศาสนสุภาษิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมักร บุราวาส. (2530). **ทศพิธราชธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. หลวงพ่อทัตตชีโว, “หลวงพ่อดอปปัญหา”, **อยู่ในบุญ**, ปีที่ 9 ฉบับที่ 52 (กุมภาพันธ์ 2550) : 35-36.